

Julens färger

Mona Eriksson

Julen är en explosion, ett sinneas överflöd med mat, gåvor, stress, kärleksbudskap och inte minst färger. Gröna granar, vit snö, svarta julklappsdataspel.

Rosa skinka, brun glögg och lila moderna julgranskulor som alltid hänger kvar till varuhusens mellandagsrea. Men de svarta julgransprydnaderna säljer rätt bra!

Men juligast av alla färger är nog rött. Rött som i tomtar, julklappssnören och småflickors sammetsklänningar. Och det passar bra, för rött är givandets och festandets färg. Rött är den mest levande av färger, den som väcker mest känslor och liv inom oss. Kanske för att rött är det första vi ser, när vi en dag för första gången använder ögonen och ser insidan av livmodern där vi gungas av vår mamma.

Det röda har oerhört många symboliska betydelser, allt från det röda hjärtat som symbol för kärlek till det röda blodet som symbol för liv och död. I vår kultur står det också för instinkt, hetta, sex, kraft och värdighet.

Vad det gäller kläder är rött aldrig en tillfällighet. Den som bär rött är alltid medveten om det rödas genomslagskraft, och sagor och historia har lärt oss att den rödklädda är värd att titta speciellt på. Sagokungars röda mantlar eller Dorothys röda skor i *Trollkarlen från Oz*, dessa plagg säger oss vem som är huvudpersonen.

I ett par historier får det röda plagget stå för att huvudpersonen håller på att överträda samhällets gränser, som i *Sagan om de röda skorna*. Flickan som får ett par röda skor vill ha dem även till söndagens kyrkobesök, men hennes fåfänga straffas, hon kan inte ta av sig skorna och tvingas dansa sig till döds. I balettfilmen *De röda*

Okej då, en rosa tomtre.

skorna kan Moira Shearer i huvudrollen visserligen ta av sig skorna men kan inte välja mellan passionen till dansen och den kärlek till en man i hennes närhet. Skulle skorna kunna ha en annan färg? Svarta, det vore inget konstigt alls. Vita? Då blir det en bröllopsfilm. Röda, de måste vara röda.

Christian Louboutin har fått patent på sina skor med röda sulor och 2012 inledde han ett samarbete med Disney. Till nästa utgåva av filmen *Askungen* kommer skon som hon tappar i trappan att ha röd sula!

Ett rött, mycket känt klädesplagg är manteln som Rödluvan bär. Monika Dofs är filmvetare i Lund och skrev avhandlingen *Rödluvan i Filmens tidsålder – sagospår och filmversioner 1901-2001*. Avhandlingen handlar om hur Rödluvan framställts och förändrats med tiden och att det följer hur synen på kvinnor och sexualitet har förändrats.

Enligt Monica Dofs är det uppenbart att sagan om Rödluvan handlar om sexualitet. Franskans "avoir vu le loup" (att ha mött vargen) är en omskrivning för att en flicka har förlorat sin oskuld. På sin vandring genom filmhistorien har Rödluvan förekommit i allt från sedelärande barnfilmer till pornografiska fantasier.

Den första rödluvefilmen var George Méliés *Le Petit Chaperon Rouge* från 1901. I de första filmerna är Rödluvan svag och behöver någon som beskyddar henne från den farliga och lockande omvärlden/vargen, som en fadersgestalt i form av jägaren.

Med tiden har det varierat om Rödluvan är kapabel att rädda sig själv och sin mormor eller inte. I Charles Perraults version (som finns med i antologin *Gåsmors sagor*) blir Rödluvan uppäten efter att ha visat det dåliga omdömet att ha gått i säng med vargen.

Walt Disneys *Little Red Riding Hood* från 1922 visar en tjej med bobbat hår och egen bil, i 40-talsfilmerna är Rödluvan sexobjekt och showartist och på 1970-talet fick hon medverka i ett antal porrfilmer.

(Disneys Rödluvan är värd en egen artikel, det är en av de allra första animerade filmerna som Walt Disney gjorde. Den ansågs vara försvunnen i många år men hittades av en brittisk samlare i ett filmbibliotek i London 1998.)

När språk utvecklas är det tredje färgordet alltid rött, efter orden för ljus och mörker / vitt och svart. I de flesta språk har ordet rött sitt ursprung i ordet för blod, och i de flesta europeiska språken kan röd föras tillbaka på den indoeuropeiska stammen rudh, som påstås betyda både röd och blodig.

Konstnären Wassily Kandinsky har skrivit om färg i sin bok *Om det andliga i konsten*: "Det ljusa, varma röda påminner musikaliskt om en fanfar med tuba i lägsta stämman. Kallt, ljust rött kan påminna om en ung, oskuldsfull flicka. Till detta finner man lätt en musikalisk motsvarighet i de höga tonerna från en violin. Som ett slags ljudets hallonsaft."

När "primitiva" folk målar kroppen röd betecknar det livsförnyelse. När så kallade mindre primitiva folkslag, som europeer, tar på sig röda kläder betyder det fest. Men inte vilken fest som helst, utan i familjens sköte. För ska vi ut och festa utanför famil-

jen blir det numera svart, svart eller svart. Endast till julen finns det också röda festplagg.

Rött betyder jul och jul betyder rött, i alla fall i Västerlandet. (Sen att rött numera även står för bruna kolsyrande drycker är kanske en annan historia. Det går i alla fall inte längre att patentsöka rött för bruna läskedrycker, det anses alltför vanligt.)

Alla har väl sin egen bild av vad tomterött eller julrött är för färg. ”Ofta är det ingen exakt nyans som man pratar om när rött står för symboliken, det viktigaste är att ingen misstar sig på att den är röd”, skriver färgexperten Jan Sisefsky i sin bok *Om färg*.

Till jul kombineras allt det röda med grönt vilket är intressant. Rött och grönt är komplementfärger och just den kombinationen är väldigt lite använd. Skotska tartans och julprydnader, där ser vi rött och grönt tillsammans, men inte annars.

Rött kombineras också med vitt, vilket kanske inte är så konstigt i länder i norr där julen oftast är snötäckt. Snön är vit liksom risgrynsgröten och bechamelsåsen till lutfisken. Vitt som löddrande diskmedel när julmiddagen är slut. Allting är vitt, vitt, vitt, sjunger Povel Ramel i sin skridskoåkarvals.

Men är det så? En skridskoåkning genom färgvärlden avslöjar att det finns mycket som är vitt som inte borde vara vitt. Vita nätter, vita valar och vita Nilen är ganska motsägelsefullt. Med avocadogröna vitvaror och Bengt Grives beskrivning av en konståkares beiga dräkt som Mörkvitt, så är kanske paletten fullständig.

Ett av världens mest kända vita konstverk är trädgården på slottet Sissinghurst i Kent, England, en dryg timmes tågresa från London. Författaren Vita (!) Sackvil-

le-West anlade sin trädgård från 1930 när hon och maken köpte egendomen. Sammanlagt blev det tio *trädgårdsrum*, en term som Vita myntade. Familjen tillbringade lika mycket tid inomhus som utomhus. Matsalen låg om somrarna i den berömda vita trädgården.

Inom den kristna liturgin används vitt till jul, påsk, Kristi Himmelfärdsdag, Mariadagarna och till sakramenten: dop, konfirmation, nattvard, vigsel. Över huvud taget står vitt för ”fina” känslor, som dygd, oskuld, fred. Det manifesteras i europeisk kultur i rituella kläder som brudklänningen, dopklänningen och inte minst prästens skrud, alban.

Luciatåget är vitt och läkarnas rockar var för det mesta vita (utom kirurgernas som använder praktiskt grönt. Men slaktare har vita kläder). Vitt står också för fred och nedläggande av vapen.

Vitt förknippas både med liv och död. I grekisk mytologi är vitt sorg och kärlek, liv och död. Man kan undra vad som finns kvar för de andra färgerna att symbolisera? I Kina står vitt för höst, väderstreck väster, metall och sorg.

I boken *Moby Dick – Den vita valen* säger Herman Melville ”trots alla associationer med allt som är ljuvt och högt och heligt döljer sig dock i föreställningen om det vita något gäckande och oåtkomligt, som förfärar själen mer än blodets skrämmande röda färg. Vithet är en lockelse parad med fruktan.”

Och det är kanske därför snö inger sådan dubbelblandad respekt. Det är vackert, mjukt och fluffigt, men också kallt, farligt och stelt. Det är likadant med julen. Är man ofrivilligt ensam då är man verkligen ensam. Samtidigt som det ju är glädjens högtid.